

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการขับเคลื่อนของสังคมต่อการแก้ไข ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 กกับการสร้างวาทกรรมเรื่องสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ใช้แนวคิดทฤษฎี ประกอบด้วย

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรมความรุนแรงทางเพศ (Gender Violence Discourse)
2. แนวคิดเรื่องสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง (Women's Body Right)
3. แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement)

แนวคิดเรื่องวาทกรรมความรุนแรงทางเพศ

(Gender Violence Discourse)

สู่ความเข้าใจเรื่องความรุนแรง

โดยทั่วไปแล้วความรุนแรง หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งใช้กำลังอำนาจเข้าทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่ง อันมีผลกระทบต่อร่างกายเป็นสำคัญ แต่ความรุนแรงในครอบครัวไม่ได้หมายความเพียงเท่านั้น แต่รวมถึงการทำร้ายกันทางด้านจิตใจและอารมณ์ (physically and psychologically) ของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย การทำร้ายร่างกายส่วนใหญ่ อาจเริ่มจากการตี ตบหน้า ตะบอง ซึ่งทำให้เกิดเพียงแค่รอยฟกช้ำดำเขียวตามเนื้อตัวร่างกายเท่านั้น หรืออาจเป็นการกระทำที่รุนแรงหนักหน่วงขึ้นไปอีกก็ได้ ไม่ว่าจะกระทำโดยอวัยวะหรือโดยอาวุธจนถึงขั้นที่ผู้ถูกทำร้ายได้รับอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ชีวิตได้... ส่วนการทำร้ายทางด้านจิตใจ มักเป็นการพูดจាក้าวร้าว การเพิกเฉยหรือละเลย รวมทั้งการกดขี่ข่มเหงจิตใจ อันทำให้อีกฝ่ายหนึ่งตกอยู่ในภาวะของความหวุ่นไหว ความหวาดระแวง และความกลัวซึ่งก่อให้เกิดการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง (จิตฤดี วีระเวสส์, 2543, น. 223-232)

ความรุนแรงมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) มากกว่าเป็นผลของการกระทำแบบใดแบบหนึ่ง นั่นคือประกอบด้วยที่มาของความรุนแรง เป้าของความรุนแรง (Adeniran & Alexander, 1983; ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2542, น. 497) นักวิชาการสันติศึกษา (peace studies) ส่วนใหญ่แบ่งความรุนแรงออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรุนแรงทางตรงหรือความรุนแรงส่วนบุคคล (personal violence) เป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงการทำร้ายร่างกายและมีผู้กระทำ ที่มาของความรุนแรงนี้อาจเกิดขึ้นโดยเจตนา

หรือไม่ก็ได้ ซึ่งพิจารณาได้สองประการ กล่าวคือ ประการแรกพิจารณาว่าความรุนแรงนั้นก่อขึ้นโดยใคร อาจเริ่มจากตัวบุคคลหรือปัจเจกไปสู่กลุ่มบุคคลหรือฝูงชน (Mob) ประการที่สองให้ความสนใจที่เครื่องมือที่ใช้ในการก่อความรุนแรง โดยอาจเริ่มต้นตั้งแต่ร่างกายมนุษย์เองไปจนถึงการใช้อาวุธและพิจารณาผลที่เกิดขึ้นต่อร่างกายของมนุษย์ ได้แก่ ผลในเชิงทำร้ายร่างกาย และขัดขวางการทำงานของร่างกาย

2. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) หมายถึง อะไรก็ตามที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง (actuality) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงเป็นแนวคิดที่กว้างขวางครอบคลุมในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างความรุนแรงทางตรงกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ไม่มีตัวตนของ “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้ร้าย” ตัวการหรือผู้กระทำคือตัวโครงสร้างนั่นเอง ช่วงระยะเวลาที่เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงมีความต่อเนื่องและยาวนาน จนกระทั่งผู้คนในสังคมเกิดความเคยชิน โดยไม่ได้รู้สึกว่าเป็นความรุนแรง เพราะโครงสร้างที่วันนี้ได้ปลูกฝังอุดมการณ์ทางความคิด ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในรูปแบบของภาษา วรรณกรรมงานเขียนต่าง ๆ ตลอดจนตัวบทกฎหมายที่ชัดเจนต่อเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ จึงอาจกล่าวได้ว่าการอธิบายความรุนแรงในมุมมองของสตรีนิยมนั้น ความรุนแรงต่อผู้หญิงมีรากเหง้ามาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นหญิงและชาย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้หญิงถูกระทำรุนแรงเพราะว่าผู้หญิงเป็นผู้หญิงนั่นเอง

การศึกษาเรื่องความรุนแรงในระยะแรก เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปยังความรุนแรงที่เกิดขึ้นนอกบ้าน เช่น การข่มขืน การฆาตกรรมที่กระทำโดยคนแปลกหน้า สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ในขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวได้รับการตระหนักถึงน้อยมาก และความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ทั้งนี้เพราะสังคมยังมองครอบครัวในฐานะของจตุรรมความรัก ความสงบราบรื่น เป็นสถานที่ที่ปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัว คนไม่มีครอบครัว ไม่มีบ้าน บางครั้งก็ถูกตีตราจากสังคม ถูกบังคับให้กลับไปสู่ครอบครัว (Wexler 1982; Brown 1987 อ้างถึงใน วิลลาซีนี พนานครทรัพย์, 2545, น. 7)

ในงานศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัวของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้อธิบายถึงความหมายและขอบเขตของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในมิติมุมมองของนักสังคมวิทยา ความรุนแรงในครอบครัวในมุมมองของนักสังคมวิทยา มองว่าเป็นเรื่องของโครงสร้างทางสังคมที่มีผลกระทบต่อผู้คนและพฤติกรรมของคนในสังคม สังคมที่นิยมยกย่องพ่อเป็นใหญ่ (Patriarchal Society) คือสังคมที่กำหนดและควบคุมกฎเกณฑ์โดยผู้ชาย เช่น

สังคมชาวเอเชีย นั้นจะสร้างสมาชิก “ผู้ชาย” ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชายและหญิง โดยผู้ชายจะใช้อำนาจอยู่เหนือผู้หญิง ในขณะที่สร้าง “ผู้หญิง” ให้เป็นฝ่ายเก็บกดและยอมตามมากกว่าสังคมที่ถือว่าแม่เป็นใหญ่ (Matriarchal Society) และสังคมที่ถือว่าพ่อแม่เป็นใหญ่เท่ากัน (Equalitarian Society)

Merton นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง (Julian & Kornblum, 1983, p. 82 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2547, น. 5) กล่าวไว้ในทฤษฎีอะโนมี (Merton's Theory of Anomie) ของเขาว่า

ที่ใดที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเพศ ที่มีการให้ค่าแก่เพศทั้งสองแตกต่างกัน และการบรรลุถึงบทบาททางเพศดังกล่าวถูกยับยั้งหรือประสบอุปสรรคที่นั่นก็จะมีอัตราการเกิดความรุนแรงทางเพศสูง กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าสังคมใดส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศกันมากขึ้นเท่าใด อัตราการเกิดความรุนแรงทางเพศในสังคมนั้นย่อมจะลดลงเท่านั้น

นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงอย่าง Gell and Strauss ได้มีส่วนทำให้นักสังคมวิทยาทั่วไปเริ่มหันมาสนใจศึกษาความรุนแรงในครอบครัวในระดับที่กว้างขึ้น ผลของการศึกษาสร้างความแปลกใจให้กับข้อค้นพบที่ว่า ความรุนแรงระหว่างสมาชิกในครอบครัวเกิดขึ้นมากกว่าความรุนแรงที่ได้รับจากบุคคลภายนอกครอบครัว งานของ Gell and Strauss ได้ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไม่ได้เป็นสถานที่ที่สงบราบเรียบ แต่ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีแนวโน้มในการเกิดความขัดแย้งมากที่สุดสถาบันหนึ่ง

ในขณะที่นักจิตวิทยาของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นปัญหาที่ผู้กระทำการรุนแรงมีลักษณะบุคลิกภาพที่ผิดปกติเฉพาะบุคคล โดยให้เหตุผลว่า ผู้เป็นสามีในครอบครัวอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมในระดับชนชั้นเดียวกัน ได้รับการขัดเกลาจากวัฒนธรรมทางสังคมแบบเดียวกัน มิใช่จะกระทำรุนแรงต่อภรรยาเช่นเดียวกันทุกครอบครัว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่กระทำพฤติกรรมเช่นนี้

การอธิบายความรุนแรงในครอบครัวตามแนวคิดสตรีนิยม มีพื้นฐานความคิดว่าการทำร้ายภรรยาถูกทำให้เป็นความถูกต้องทางประวัติศาสตร์เพื่อการกดขี่ ครอบครัว และควบคุมผู้หญิงในโครงสร้างครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่

นักสตรีนิยม (Feminism) ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงเป็นเรื่องของ “เพศ” และ “อำนาจ” ที่อยู่เบื้องหลังการถ่ายทอด ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่ให้ค่าความสำคัญและชื่นชมชายมากกว่าหญิง โดยนิยามความรุนแรงในครอบครัวในมุมมองของผู้หญิงหมายถึง การที่เหยื่อ (ภรรยา) สูญเสียพื้นที่แห่งความเป็นส่วนตัว การถูกทำร้ายทางเพศ (ถูกข่มขืน) สูญเสียความเชื่อมั่น ถูกทำให้

โดดเดี่ยว ถูกตามตื้อทำร้ายซ้ำ ๆ และรวมทั้งถูกข่มขู่คุกคามด้วยวิเคราะห์ขอบเขตความหมายตาม
 นัยของ “บุคคลผู้กระทำหรือตกเป็นเหยื่อการกระทำ”

หากย้อนกลับไปศึกษาว่า ความรุนแรงในครอบครัว ระหว่างสามีและภรรยา เกิดขึ้น
 ได้อย่างไร อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงดำรงอยู่คู่กับระบบของครอบครัวที่มีสามีและภรรยา
 นั้นเพราะว่าผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่ และกระบวนการที่
 หล้อหลอมให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์นั้นเกิดจากโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องโยงแน่นหนา
 กับระบบความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ที่ให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิงตลอดมา

ซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone De Beauvoir) นักสตรีนิยมชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงเจ้าของ
 ประโยคทองในหนังสือ The Second Sex ที่ว่า “เรานั้นไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่เราถูกทำให้
 กลายเป็นผู้หญิง” (One is not born, but other becomes a woman) จากคำกล่าวของ ซีโมน เดอ โบ
 วัวร์ สะท้อนให้เห็นว่า “ความเป็นหญิง” และ “ความเป็นชาย” เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นมา และ
 กำหนดความแตกต่างระหว่างเพศทั้งสอง ภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบ “ชายเป็นใหญ่”
 (Patriarchy) เมื่อเกิด “ความแตกต่างระหว่างเพศ” จึงทำให้เกิด “ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ” ขึ้น

กาญจนา แก้วเทพ (2540, น. 68) อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและ
 เพศชายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมกันมาตั้งแต่สังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน และ
 ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหน ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศก็จะเป็นปัญหาคู่กับโลก
 ต่อไป ถึงแม้ว่าอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเนื้อหาไปบ้าง แต่ทว่าสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอยู่
 ตลอดเวลา ก็คือ การเอารัดเอาเปรียบระหว่างเพศ นั่นเอง

เอเดรียน ริช (Adrienne Rich) นักสตรีนิยมชาวอเมริกัน ได้กล่าวว่า “การถือระบบชาย
 เป็นใหญ่ เป็นอำนาจของผู้ชายในทางครอบครัว สังคม อุดมการณ์ ระบบการเมือง ซึ่งผู้ชาย โดย
 การใช้อำนาจ การกดขี่โดยตรง หรือพิธีกรรม ประเพณี กฎหมาย ภาษา ขนบธรรมเนียม สำนวน
 โวหาร การศึกษา การแบ่งงานกันทำ ได้มีส่วนบังคับกำหนดบทบาทที่ผู้หญิงควรทำ หรือไม่ควรทำ
 ในลักษณะที่ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อำนาจผู้ชาย”

“ข่มขืน” คือความรุนแรงทางเพศ

การข่มขืน คือ กิจกรรมทางเพศประเภทใดก็ตามที่กระทำการข่มขืนใจต่อเจตนาของ ผู้หญิง ไม่ว่าจะผู้ข่มขืนจะใช้พลังกำลัง หรือขู่จะใช้พลังกำลัง ผู้ชายใช้การบังคับหลายชนิดต่อผู้หญิง จนถึงการยกเลิกการสนับสนุนทางเศรษฐกิจต่อภรรยา ตลอดจนการใช้อาวุธ การข่มขืนนั้นเป็น ประสบการณ์ที่เจ็บปวด (วีรียา น้อยวงศันยางค์, 2539, น. 103)

หากพิจารณาความรุนแรงที่เกิดจากการข่มขืน เกิดจากความรุนแรงสองแบบคือ ความรุนแรงทางเพศชายที่ชายกระทำต่อเพศหญิง และความรุนแรงที่เกิดจากระบบโครงสร้าง ทางสังคม และวัฒนธรรมที่กระทำต่อเพศหญิงและคนในสังคมรวมทั้ง “เพศชาย” ที่ตกเป็น “เหยื่อ” ของ ความรุนแรงในระบบโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ด้วย โดยเพศชายที่เป็นผู้ข่มขืนจัดเป็น “เหยื่อชุดแรก” และเพศหญิงซึ่งถูกข่มขืนจัดเป็น “เหยื่อชุดที่สอง” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533, น. 32) เหยื่อชุดแรกเกิดขึ้นจากการกระทำของสังคมวัฒนธรรมที่ยกเพศชายไว้เหนือเพศหญิง มายาคติที่ว่าด้วยเรื่องของการข่มขืนและการใช้ความรุนแรงทางเพศผ่านการให้ความหมายของสื่อมวลชน จึงทำให้เกิด “เหยื่อชุดที่สอง” หรือเพศหญิงผู้ถูกข่มขืน จะถูกบีบคั้น ถูกกดดันจากค่านิยมของสังคม ไม่ให้ ผู้หญิงกล้าเปิดปากบอกเรื่องราวการถูกข่มขืน เพราะสังคมเห็นว่าการถูกข่มขืนเป็นเรื่องที่น่าอับอาย ขายหน้า ไม่ควรนำมาเปิดเผยเพราะการข่มขืนคือการสูญเสียซึ่งความบริสุทธิ์ของความเป็นหญิง (ปภัตรา ศิวะพิรพีทเทพ, 2548, น. 14)

นักสตรีนิยมชี้ให้เห็นว่า การข่มขืนนั้นไม่ใช่ เรื่องของกิจกรรมทางเพศ ที่เป็นธรรมชาติ ของเพศชาย และการข่มขืนไม่ได้เกิดจากความบกพร่องทางกายภาพหรือการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทางเพศ หรือผิดปกติแต่ประการใด

นักสตรีนิยมแนวสังคมนิยม (Socialist Feminism) เห็นว่าระบบโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมแบบให้อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchal Society) มีผลต่อการกำหนดศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ของเพศหญิงให้รู้สึกต่ำต้อยกว่าเพศชาย เพราะว่าผู้หญิงอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม ที่ครอบงำผู้หญิงไม่ให้ปรึกษาพูดเรื่องการถูกข่มขืน ค่านิยมเรื่องการรักษา พรหมจรรย์ที่ผู้หญิงทุกคนพึงรักษาไว้จนกว่าจะแต่งงานหรือมีคู่ และการข่มขืนได้ทำให้ผู้หญิงปกติ ธรรมดาคนหนึ่งกลายเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” ในสายตาของสังคม

ในขณะที่นักสตรีนิยมแนว Radical Feminist มีความเห็นว่า การข่มขืนคือภาพสะท้อน ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ โดยที่ผู้ชายได้สร้างอาณาจักรแห่งความ กลัว (State of fear) ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมและครอบงำผู้หญิงไว้ในอำนาจ Susan Brownmiller ได้วิเคราะห์ว่าข่มขืนไม่ใช่ปัญหาพฤติกรรมทางเพศ (Sexual act) หากแต่เป็น

พฤติกรรมเชิงอำนาจที่ต้องการควบคุมอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่า (An act of domination) และเธอยังเชื่อด้วยว่า การข่มขืนได้ถูกสร้างโดยสำนึกของผู้ชายเพื่อควบคุมผู้หญิงทั้งหลายไว้ด้วยอำนาจแห่งความกลัว นั่นเอง

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการข่มขืน

ปัญหาของเรื่องข่มขืน ได้ถูกนิยามไว้อย่างแคบ ๆ โดยมุมมองของกฎหมายที่มองเฉพาะองค์ประกอบเรื่องการต่อสู้ ร้อง ชัดขึ้น ต้องมีร่องรอยของการได้รับบาดเจ็บ หรือตาย เพราะเป็นสามัญสำนึกของสาธารณชนและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในปัญหาข่มขืน คือความเชื่อผิด ๆ เนื่องจากกฎหมายส่วนใหญ่เขียนขึ้นโดยมีข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับเพศหญิงอันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหญิง-ชาย ซึ่งข้อสมมุติฐานดังกล่าวได้สร้างภาพที่ผิดพลาดเกี่ยวกับเรื่องเพศของผู้หญิง

Diana Russell (1984 อ้างถึงใน สุชีลา ตันชัยนันท์, 2535, น. 16) แสดงให้เห็นถึงมายาคติในเรื่องของการข่มขืน โดยคนทั่วไปในสังคมมักคิดว่า หากผู้หญิงไม่ต้องการจะมีเพศสัมพันธ์ พวกเขาสามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ ฉะนั้นจึงไม่มีคำว่า “การข่มขืน หรือหากการ “ข่มขืน” ปรากฏว่ามีจริง ก็จะเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก กล่าวคือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก การข่มขืน คือ “natural outcome of opportunity” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้หญิงเป็นคนที่ให้โอกาสแก่ผู้ชายในการข่มขืนพวกเขาเอง ซึ่งผู้ชายก็สนองไปตามธรรมชาติ

John Stoltenberg (1989, p. 20 อ้างถึงใน สุชีลา ตันชัยนันท์, 2535, น. 16) กล่าวถึงมายาคติการข่มขืนว่า “..มายาคติของการข่มขืนเป็นสิ่งที่ผูกติดมากับมายาคติของความรุนแรงต่อผู้หญิง ว่าผู้หญิงต้องการถูกข่มขืน, ผู้หญิงสมควรที่จะถูกข่มขืน, ผู้หญิงเป็นตัวกระตุ้นให้มีการข่มขืน, ผู้หญิงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกข่มขืน และผู้หญิงรู้สึกสนุกเมื่อถูกข่มขืน”

Mildred Pagelow (1981, p. 54 อ้างถึงใน สุชีลา ตันชัยนันท์, 2535, น. 16) ได้กล่าวถึงมายาคติที่แสดงให้เห็นว่าอำนาจกับความรุนแรงทางเพศที่ผู้ชายกระทำ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ คือ การทำร้ายร่างกายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ความผิดปกติ” เพราะผู้หญิงเป็นฝ่ายที่ขอบให้ทำร้าย ส่วนผู้ชายซึ่งเป็นผู้กระทำคือคนป่วย, ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระตุ้นให้ผู้ชายต้องเป็นผู้กระทำ, การทำร้ายร่างกายผู้หญิงไม่เคยถูกกล่าวหา จากสื่อมวลชน, การทำร้ายร่างกาย จำกัดอยู่แค่ “ชนชั้นล่าง” เท่านั้น

ไพโรจน์ ปัญญาประทีป (อ้างถึงใน สุชีลา ตันชัยนันท์, 2535, น. 16) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะการกระทำผิดในคดีข่มขืนกระทำชำเราของผู้ต้องขังในเรือนจำ ได้สรุปการข่มขืน คือ การที่เพศชายใช้อำนาจกระทำต่อเพศหญิง เพราะการข่มขืนไม่ใช่เพื่อสนองความต้องการทางเพศ แต่เป็นผลจากความต้องการแสดงอำนาจและการระบายความโกรธ เพื่อจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงทางใจของผู้กระทำเอง

สตรีนิยมได้นิยามความหมายใหม่ของการข่มขืนว่า แท้จริงแล้วการข่มขืนคือการ “ดำรงสถานภาพ” ของเพศหญิงในสถาบันทางสังคม และ “ทำหน้าที่” ดำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นใหญ่ของเพศชาย (Patriarchy) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “การข่มขืน” เป็นรูปแบบหนึ่งของการคุกคามที่เพศชายกระทำอย่างตั้งใจ โดยที่เพศชายทุกคน ทำให้เพศหญิงทุกคนตกอยู่ในสภาวะของความหวาดกลัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะหลับหรือตื่น ในบ้านหรือนอกบ้าน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2542, น. 3)

ความเชื่อที่คนส่วนใหญ่มีต่อเรื่องการข่มขืน ซึ่งเป็นผลให้ผู้หญิงถูกรอบงำภายใต้ชุดความรู้หรือวาทกรรมที่มีต่อเรื่องนี้

การข่มขืนเป็นเรื่องของความต้องการทางเพศ

การข่มขืนต้องเกิดการต่อสู้ มีร่องรอยของบาดแผล

ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน จะต้องปกปิดไว้ ไม่ควรพูด เพราะเป็นเรื่องน่าละอาย

ผู้หญิงที่มีสามีจะไม่ถูกข่มขืนโดยสามี

วาทกรรมทางเพศที่มีต่อผู้หญิง

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault 1926-1984) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เสนอมุมมองเกี่ยวกับความรู้และความจริง โดยพยายามค้นหาความจริงในมิติเชิงอำนาจ

ฟูโกต์ เห็นว่า อำนาจไม่ได้มีรากฐานหรือมาจากเศรษฐกิจ การเมือง อำนาจดำรงอยู่ในเครือข่ายอันสลับซับซ้อน สิ่งที่อำนาจมีส่วนสร้างให้บังเกิดขึ้นมากที่สุดก็คือ ความจริง หรือสัจจะ (Truth) ขณะเดียวกันอำนาจไม่ได้มีแค่ด้านของการกดขี่ แต่ยังมีด้านที่สร้างสรรค์ด้วย

ฟูโกต์ เห็นว่า หน้าที่ของนักประวัติศาสตร์คือ การตระหนักว่า อำนาจมีหน้าที่ผลิตความจริง (truth production as a function of power) ถ้าความจริงคือสิ่งที่ถูกต้อง ความจริงก็ไม่ต่างอะไรจากวัตถุ เรียกว่า “เป็นการทำให้วัตถุกลายเป็นวัตถุ” (The objection of objectivities) วาทกรรมว่าด้วยความจริง ความเท็จ สาระสำคัญจึงอยู่ที่การทำหน้าที่เพื่อบอกว่าอะไรถูก (ศิริโรตน์ คล้ามไพบูลย์, 2544, น. 164-165)

วาทกรรม (Discourse) หมายถึง ชุดของความหมายที่เป็นระบบที่ปรากฏทั้งในรูปข้อความ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผนปฏิบัติ รวมไปถึงค่านิยม ความเชื่อ อัตลักษณ์ที่มีการสื่อเพื่อให้เกิดความหมาย คุณค่ากฎเกณฑ์เงื่อนไข ซึ่งมีผลต่อการควบคุมสังคม สถาบัน บังเจก รวมไปถึงมีผลต่อการสร้างชุดของความจริงขึ้นในสังคมในช่วงเวลาเฉพาะ เช่น วาทกรรมเรื่องเพศในยุคหนึ่ง เป็นเรื่องที่ต้องปกปิด แต่ปัจจุบันความหมายและความจริงนี้กำลังถูกท้าทาย และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ (วิลาสินี พิพิฑกุล, 2546, น. 21)

ใน Discipline and Punish (1995) ฟูโกต์ กล่าวถึง ความรู้ที่ถูกถือความเป็นสัจจะ ไม่ได้หมายถึงว่า ไม่มีความรู้ชุดอื่น หรือความรู้ชุดอื่นจะถูกทำลายไป แต่ถูกความรู้กระแสหลักปิดบังอำพรางไว้ เพื่อให้สัจจะหรือความรู้ชุดนั้นได้ดำรงไว้ (สายพิณ ศุพุทรมงคล, 2543, น. 2)

ฟูโกต์ ชี้ให้เห็นว่า นักวิชาการไม่ได้แสวงหาความจริงอย่างแท้จริง อย่างเป็นทางการ และเป็นกลาง และเป็นอิสระ แต่กลับถูกจำกัดอยู่ในระบอบอำนาจของความจริง (Regime of Truth) ความจริงแท้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ล่องลอยอยู่เพื่อจะถูกค้นพบ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยการจำกัด บังคับหลายรูปแบบโดยระบอบอำนาจความจริง ซึ่งประกอบด้วยวาทกรรมที่กำหนดว่าอะไรบ้างที่ถูกผิด (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2546, น. 8)

อำนาจเป็นความหมายเชิงนามธรรม หมายถึง ความสามารถหรือปฏิบัติการทางสังคม ในการควบคุมหรือการอยู่เหนือกว่าคนอื่น หรือสถาบันอื่นในสังคม อำนาจไม่ใช่สิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่ได้รับจากปัจจัยแวดล้อมที่สังคมประกอบสร้างขึ้น

ฟูโกต์ ได้เสนอแนวคิด “ความรู้คืออำนาจ” (Power of Knowledge) ว่า อำนาจเป็นสิ่งที่ผลิตความรู้ สร้างความจริง รวมไปถึงสร้างความชอบธรรม ให้กับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการควบคุม บังคับและสังคมให้อยู่ในระบบ เช่น ในกฎหมายอาญา มาตรา 276 ที่บัญญัติว่า ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิง ซึ่งมีใช้ภรรยาของตน โดยขู่เชือด ด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น...จึงเท่ากับว่ากฎหมายได้ให้สิทธิโดยชอบธรรมกับสามีที่สามารถข่มขืนภรรยาของคนได้โดยไม่มีผิด จะเห็นได้ว่าอำนาจได้แฝงรูปมาอย่างแนบเนียนเป็นความรู้จนปัจเจกหรือสังคมไม่อาจตระหนักได้ว่าผู้หญิงตกอยู่ในอำนาจ (โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นภรรยา) ของความรู้ที่นั่นแล้ว และเชื่อโดยสนิทใจว่าความรู้ที่นั่นเป็นความจริง

ความจริงในเรื่องต่าง ๆ ทางสังคมได้เปิดเผยตัวตนให้ผู้คนในสังคมเห็น แต่ความจริงบางอย่างกลับถูกอำนาจบางอย่างจัดการกับความจริงนั้น โดยการปิดกั้น ทำลาย ใช้ความเท็จ ผลักสิ่งที่ไม่ชอบให้เข้าไปอยู่ที่ชายขอบ หรือตอบรับความจริงนั้น ๆ ด้วยความเงียบ (สายพิณ ศุพุทรมงคล, 2543, น. 47)

สังคมไทยมีการจัดการกับความจริงที่ไม่พึงประสงค์ ในรูปแบบการใช้อำนาจ กฎหมาย หลักสูตรการศึกษา เพื่อกดทับความจริง ผลักความจริงบางชุดออกไปจากการรับรู้ของคนในสังคม สิ่งที่ควรเกิดขึ้นคือ การเปิดโอกาสให้ความจริงที่ถูกเบียดบังได้แสดงตัวตน เปิดช่องทางให้เสียงเล็ก ๆ ของความจริงทางวิชาการได้ปรากฏ เพื่อบอกความจริงกับสังคมไทย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการกับความจริงของคนในทุก ๆ กลุ่ม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2541, น. 52-55)

เนื่องจากการใช้อำนาจขึ้นอยู่กับความรู้ ระดับความรู้จึงสัมพันธ์โดยตรงกับความสามารถในการควบคุมสิ่งที่อำนาจสร้างและสะสม เมื่อใช้อำนาจผ่านกลไกต่าง ๆ ทางสังคม อำนาจจะพัฒนาตัวเองต่อไป ด้วยการสร้างความรู้ขึ้นรองรับและอธิบาย ความรู้จึงมีอำนาจสนับสนุนต่อการดำรงอยู่ของอำนาจเอง ฉะนั้น อำนาจของวาทกรรม ความรู้ ความจริง จึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และไม่มีความจริงอันใดที่เป็นความจริงที่เป็นสากล

สำหรับความรู้ในเรื่องเพศนั้น พูโกต์ ชี้ให้เห็นว่า มีความลึกลับและหลากหลาย ทุกคนในสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้ควบคุมและผู้ถูกควบคุม...

เมื่อกล่าวถึง วาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคม และการปฏิบัติการเพื่อช่วงชิงพื้นที่ในเรื่องเพศ ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ไม่ว่าจะอยู่ในความสัมพันธ์ของสามีและภรรยาหรือไม่ก็ตาม จึงพบว่า นับแต่มีการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับการกำเนิดของมนุษย์ ก็เกิดการกำหนดความเป็นเพศ (gender) บทบาท หน้าที่ การแบ่งงานหรือการจัดระเบียบสรรพสิ่ง (The order of things) จนกระทั่งเกิดความไม่เสมอภาคทางเพศ ความจริงเรื่องเพศนั้นมีหลากหลาย และเป็นวาทกรรมในชุดต่าง ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อแย่งชิงความมีอำนาจให้ตนมากที่สุด วิธีการที่ใช้ เช่นการออกข้อบังคับ ข้อห้าม โดยสร้างความรู้ผ่าน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา กฎหมาย สื่อมวลชน เพื่อเน้นความสำคัญ และบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในสถานะต่าง ๆ ที่สังคมคาดหวัง และสังคมวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะเป็นสังคมที่มีความเชื่อว่า เพศชายควรเป็นผู้นำหรือเป็นใหญ่ เมื่อมีความเชื่อเช่นนั้นก็ทำให้เกิดค่านิยมเชิงซ้อน (Double Standard) ในเรื่องเพศที่เห็นได้ชัด 3 ประการ คือ (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, 2546, น. 7)

1. ความเข้มงวดในเรื่องการรักษาความบริสุทธิ์ของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย
2. ความเข้มงวดในเรื่องพฤติกรรมกรรมที่มีเพศสัมพันธ์ทางเพศก่อนสมรสของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย
3. ความเข้มงวดในเรื่องพฤติกรรมการนอกใจคู่สมรสของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

ความจริงในเรื่องเพศ จึงเป็นการต่อสู้แย่งชิงของวาทกรรมที่หลากหลาย และพยายามปิดบังฐานะของตัวเองไว้ในรูปของความรู้ ความจริง ความเป็นธรรมชาติ หรือความปกติ ธรรมดา การวิเคราะห์วาทกรรม หรือความจริงเรื่องเพศ ก็คือการพยายามเผยให้เห็นถึงฐานะที่แท้จริงของวาทกรรมนั้น ๆ (ไชยรัตน์ เจริญโอฬาร, 2543, น. 5)

สตรีนิยมพยายามตั้งคำถาม กับชุดคำอธิบาย และมาตรฐานความถูกต้องที่แท้จริงเพียงชุดเดียว ตั้งคำถามกับความจริงและจักรวาลของผู้ชาย โดยเสนอว่า สิ่งที่ผู้ชายบอกว่าเป็นความจริงเท่านั้น ไม่ได้หมายรวมถึงสถานการณ์ของผู้หญิงด้วย (Simone de Beauvoir, 1974 อ้างถึงใน ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2547, น. 67)

แนวคิดสตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminist) มีฐานความเชื่อว่า ความเป็นเพศไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมา และได้เสนอว่าการกดขี่ผู้หญิงเกิดขึ้นเพราะว่าเธอเป็นผู้หญิง กล่าวคือ ผู้หญิงถูกกดขี่เพราะเพศของเธอ การกดขี่ทางเพศเป็นรูปแบบพื้นฐานและเป็นการกดขี่แรกของการกดขี่ต่าง ๆ ในสังคม (Beasley อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2543, น. 68) ต่อมาแนวคิดของสำนักนี้ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิด จากขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิโดยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ได้หมายถึงโครงสร้างของสังคมเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการทำความเข้าใจและต่อสู้ภายในตัวของผู้หญิง และถอนตัวจากความพยายามที่จะเข้าไปอยู่ในโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ในทุก ๆ ด้าน

เคต มิลเล็ต (Kate Millet) ถือเป็นบุคคลสำคัญของแนวคิดสายสุดขั้วหรือถอนรากถอนโคน งานเขียนของเธอชื่อ Sexual Politics (1971) ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง โดยเชื่อมโยงให้เห็นว่าการเมืองหมายถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจ การที่คนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะฉะนั้นการเมืองเรื่องเพศ (sexual politics) คือการที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง และสามารถควบคุมให้อยู่ภายใต้ความต้องการของผู้ชาย ทุก ๆ เส้นทางของอำนาจภายในสังคมอยู่ในมือของผู้ชายอย่างสมบูรณ์ และนั่นคือระบบชายเป็นใหญ่ (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 90)

ความรุนแรงในชีวิตคู่ มีวาทกรรมที่เกี่ยวข้องของหลายชุดที่ครอบคลุมระบบวิถีคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งมีความซับซ้อน ทั้งที่มองเห็นและไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน โดยอธิบายไว้ภายใต้กรอบแนวคิดสตรีนิยม ดังนี้

วาทกรรมความรุนแรงต่อ "ผู้หญิง" และ "ภรรยา"

เรื่องราวของความรุนแรงต่อผู้หญิงที่ปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกาย การข่มขืน ทุบตี การบังคับ ช่มชู้ ให้ความความอับอาย หรือกระทั่งรุนแรงที่สุดคือการฆาตกรรมผู้หญิง ล้วนเป็นความสะเทือนใจที่ผู้ได้รับรู้มีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อผู้หญิงที่มีสถานภาพเป็น "ภรรยา" เป็นผู้ถูกกระทำโดยผู้ชายที่ได้ชื่อว่าเป็น "สามี" ความเข้าใจว่าคู่สามีภรรยาหรือชายหญิงที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันที่สังคมหรือใคร ๆ เข้าใจว่า เป็นครอบครัว นั้นย่อมเกิดจากความรักความเข้าใจซึ่งกันและกัน คำสอนโบราณที่ได้ยินอยู่เสมอในเรื่องการใช้ชีวิตคู่ว่าให้อภัยที่ให้อภัยด้วยกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน หนักนินทาหนักนอยให้อภัยซึ่งกันและกัน แล้วเหตุใดเมื่อความรักความเข้าใจที่คู่สามีและภรรยาที่มีต่อกัน กลับกลายเป็นการใช้ความรุนแรงตัดสินการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะสาเหตุของปัญหาจะเกิดจากปัจจัยใดก็ตาม

การกระทำรุนแรง ในระบบสังคมแบบอำนาจชายเป็นใหญ่ จะมีทัศนคติหรืออคติเพศที่เรียกว่า “เพศนิยม” (sexist) ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่าเพศบางเพศมีความเหนือกว่า หรือด้อยกว่าอีกเพศหนึ่ง และได้ใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการตัดสินวินิจฉัยทุกสิ่งทุกอย่าง (มณฑกานต์ เชื้อมชิต, 2545, น. 13)

เดล มาร์ติน (Del Martin quoted in Yllo, 1993, p. 49) อธิบายความหมายของความรุนแรงต่อภรรยาว่า ความรุนแรงเป็นวิธีการรักษาอำนาจของผู้ชายภายในชีวิตแต่งงาน

อาจกล่าวได้ว่า ความรุนแรงที่ต่อผู้หญิงที่เป็นภรรยาในมุมมองของสตรีนิยม หมายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ผู้ชายกระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและภรรยา โดยมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและกดขี่ รวมทั้งการคงไว้ซึ่งอำนาจของผู้ชายในชีวิตครอบครัว ความรุนแรงจึงถูกวิเคราะห์ในฐานะของวิธีการควบคุมทางสังคมที่ผู้ชายกระทำต่อคู่รักของตนเอง (Dobash and Dobash, 1979)

เวอร์จิเนีย วูล์ฟ (Virginia Woolf อ้างถึงใน มณฑกานต์ เชื้อมชิต, 2534, น. 9) นักเขียนชาวอังกฤษ ได้สะท้อนวาทกรรมของผู้หญิงที่ตกอยู่ใต้อำนาจของ “ผู้ชายเป็นผู้สร้าง สังคมเป็นผู้กำหนด” ในนวนิยายเรื่อง A Room of one's own (1929)

...ในจินตนาการ เธอคือบุคคลที่สำคัญที่สุด แต่ในความเป็นจริง เธอไร้ค่า ไร้ความหมาย เธอปรากฏกายโลดแล่นไปในโลกวรรณกรรมบนหน้ากระดาษ หน้าแล้วหน้าเล่า เธอคือทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในโลกความเป็นจริง เธอคือทาสของเด็กผู้ชายคนไหนก็ได้ที่พ่อแม่ของเขายัดเยียดแหวนใส่ไว้บนนิ้วของเธอถ้อยคำแสนหวานเสนาะเพราะพริ้งและความคิดลุ่มลึกในวรรณคดีไหลล้นพรั่งพรูออกจากริมฝีปากของเธอ แต่ในชีวิตจริง ๆ เธอเกือบอ่านไม่ออกสะกดไม่ได้และเป็นเพียงสมบัติชิ้นหนึ่งของสามี...

สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทย ไม่ต่างอะไรไปจากผู้หญิงในนวนิยายของเวอร์จิเนีย วูล์ฟ แม้แต่น้อย สังคมไทยมีกระบวนการอบรมบ่มเพาะและขัดเกลาผู้หญิงให้มีการประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามการคาดหวังของสังคม เช่น มีสุภาพชนสอนหญิง การปฏิบัติตนให้เป็นกุลสตรี โดยกระบวนการอบรมบ่มเพาะนี้ก็เพื่อให้ผู้หญิงมีสถานภาพและบทบาทตามความหมายของสังคม

ภาพความเป็นหญิงที่ไม่เท่าเทียมในทางกฎหมาย หากพิจารณาจากกฎหมายตราสามดวง สถานะหรือภาพของผู้หญิงดูด้อยต่ำเป็นอย่างยิ่ง และไม่มีความเท่าเทียมอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้หญิงเป็นสิทธิของพ่อแม่ และเป็นสิทธิของสามีเมื่อแต่งงานไปแล้ว ดังนั้นพ่อแม่และสามีมีสิทธิขายลูกและเมียตัวเองได้ (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, ออนไลน์, 2548) งานดังกล่าวสะท้อนตัวอย่างสุภาพชนสอนหญิงที่ปลูกฝังความเป็น “เมีย” ให้กับผู้หญิง รวากับว่าผู้หญิงเป็น

สมบัติหรือสิ่งของ ประการสำคัญที่สุดคือการปลูกฝังความเป็นเมียที่ดี คือการเคารพสามีและรับใช้สามีดุจดั่งทาส โดยให้ความสำคัญกับความเป็นผู้ชายที่เป็นผู้นำและเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของผู้หญิง เช่น

- ผู้หญิงไทยคือเมีย ควรจำกรรมดاناไว้ จักไม่รับค้นไถไซ้ที่ ฉันทดชาดานารี พึงมีสามีแนบกาย... หรือ หญิงไม่อยากมีสามี หาในโลกนี้หาไหน (สุนทรภู่: เรื่องกนกเวหา)
- เมียดีดูจาทาสรู้ การเรือน รอบแสร อายแก่สามีเสมือน ดั่งน้อง (โคลงโลกนิติ)
- ถึงแม้ภัสดาเข้าไสยาสน์ จงกราบบาททุกครั้งอย่าพาลั้งหลง (สุภาวดีสอนหญิง)
- อย่าถือองค์นงลักษณ์ว่าอัคเรศ แม่ดวงเนตรนี้กว่าเหมือนทาสี ต้องซื่อตรงจงรักด้วยภักดี ถึงราตรีกราบเท้าอย่าขาดวัน (พระอภัยมณี)

การให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงซึ่งเป็นภรรยาต้องเคารพสามีเพียงฝ่ายเดียวนั้น คงเป็นผลจากการที่สุภาวดีสอนหญิงทั้งหลายที่เขียนขึ้นในอดีตนั้นล้วนแล้วแต่เขียนขึ้นโดยผู้ชาย ทั้งสิ้น ชิโมน เดอ โบวัวร์ ได้กล่าวไว้ว่า ได้มีการสร้างมายาคติมากมายผ่านวรรณกรรมต่าง ๆ เพื่อบอกว่าผู้หญิงในอุดมคติควรจะอยู่ในฐานะที่เป็นรอง เป็นผู้ที่ต้องเสียสละตัวเองให้กับผู้ชาย เสียสละความต้องการของตนเองเพื่อผู้ชายจะได้ทำตามความต้องการของเขา มายาคติเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกอธิบายจากความเป็นประโยชน์ต่อผู้ชาย ที่น่ากลัวคือ ผู้หญิงได้รับเอามายาคติเหล่านี้มาเป็นความเชื่อของตัวเอง

แนวคิดเรื่องสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง

(Women's Body Right)

คนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า Sexuality (เป็นเรื่องธรรมชาติ ลักษณะทางเพศของคนมีเรื่องชีวปัจจัยเป็นตัวกำหนด และรวมถึงการกำหนดบุคลิกภาพความเป็นเพศที่เป็นธรรมชาติของแต่ละเพศ เช่น เพศชายต้องมีลักษณะความเป็นชาย (Masculine) และเพศหญิงต้องมีความเป็นหญิง (Feminine) เชื่อว่าความเป็นหญิงและความเป็นชาย (Gender) นั้นไม่ว่าจะอยู่ในสังคมไหน ประวัติศาสตร์ใด ก็จะมีสิ่งที่ปรากฏดำรงอยู่ จะไม่สามารถหายไปได้ เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ (วิลลาซีนี พิพิฑกุล, 2546, น. 28)

จากความเชื่อดังกล่าว นำมาสู่การอธิบายความหมายในแนวคิดริเริ่มในเรื่อง เพศสภาพ (gender) ซึ่งมีผลทั้ง “อำนาจต่อ” (power to) และ “อำนาจเหนือ” (power over) คำว่าอำนาจต่อ หมายถึงความสามารถที่จะกระทำ ส่วน อำนาจเหนือ หมายถึงความสามารถที่จะยืนยันความต้องการและเป้าหมายต่าง ๆ ของตนเอง แม้แต่ในภาวะที่ต้องเผชิญกับฝ่ายตรงข้าม อำนาจ ที่

หมายถึง ความสามารถในการเปรียบเทียบระหว่างคู่หญิงชายที่จะทำอะไรได้อย่างเป็นอิสระจากอีกฝ่ายหนึ่ง หรือที่จะแสดงพฤติกรรมที่ฝืนความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือแม้กระทั่งที่จะควบคุมการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง (Pulerwitz, Gortmaker and Dejong, 2000, pp. 637-660 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2547, น. 201)

การที่ผู้หญิงที่ตกอยู่ในเพศภาวะที่อยู่ภายใต้อำนาจที่เหนือกว่า Gupta ได้ชี้ชัดถึงอำนาจของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย โดยอธิบายว่าอำนาจที่มีฐานจากเพศภาวะ (gender-base power) ได้มาจากชุดความหมายที่สังคมอธิบายถึงความแตกต่างทางชีวภาพระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยทั่วไปคำว่าเพศภาวะ (gender) จะหมายรวมถึงความคาดหวังและบรรทัดฐานที่สังคมหนึ่ง ๆ มีร่วมกันต่อพฤติกรรมที่คิดว่าเหมาะสมต่อคุณลักษณะต่าง ๆ ต่อบทบาทของหญิงและชาย สมมติในที่นี้ก็คือ อำนาจที่มีฐานจากเพศภาวะในความสัมพันธ์ระหว่างคู่ที่ส่วนใหญ่ไม่เท่าเทียมกัน โดยที่ผู้หญิงมักจะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่าผู้ชาย ยิ่งไปกว่านั้นความไม่เท่าเทียมกันนี้ยังเกิดขึ้นในบริบทของมาตรฐานข้อห้ามทางเพศที่ดูเกือบจะเป็นสากลไปแล้ว นั่นก็คือผู้ชายมีเสรีภาพทางเพศมากกว่าผู้หญิง และมีสิทธิที่จะกำหนดการมีเพศสัมพันธ์ด้วยตนเอง (Mason, 1994, pp. 217-240; Riley 1997 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2547, น. 202)

การอธิบายเรื่องการใช้อำนาจที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา จอห์น สจิวต์ มิล (John Stuart Mill) นักปรัชญาชาวอังกฤษได้กล่าวถึงใน *The Subjection of Women* โดยเขาวิจารณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาที่เป็นอยู่ มีสภาพไม่ต่างจากความสัมพันธ์ของนายกับทาส หรือนายกับบ่าว การแต่งงานทำให้ผู้หญิงมีสถานะที่แย่ง เพราะทำให้สามีมีสิทธิทางกฎหมายในการควบคุมร่างกายและทรัพย์สินของภรรยา (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 41)

หากกล่าวถึงประเด็นเรื่องสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ค่อนข้างเป็นเรื่องที่ใหม่สำหรับการทำความเข้าใจของคนในสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับตัวผู้หญิงเอง นักสตรีนิยมชื่อชาร์ลอตต์ บันช์ (Charlotte Bunch 1990) กล่าวไว้ว่า ขอบเขตทางรูปธรรม หรือขอบเขตทางกายภาพที่มองเห็นชัดเจนที่สุดในการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง ก็คือร่างกายของผู้หญิงเอง บนเหตุผลที่ว่าสิทธิและบทบาทที่กำหนดชีวิตผู้หญิงอยู่ทุกวันนี้ล้วนถูกสร้างขึ้น และอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบคิดที่ว่า สิทธิและบทบาทเหล่านั้นคือสิ่งที่สอดคล้องมากที่สุดต่อสรีระของผู้หญิง ซึ่งบทบาทที่เราได้ยินได้ฟังอยู่เสมอว่าบทบาทที่สำคัญที่สุดของผู้หญิงทุกสังคมคือ การเป็นเมียและแม่ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2547, น. 5)

ในหนังสือ *ร่างกายของเรา ตัวตนของเรา (Our Bodies, Ourselves)* ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2514 ได้รับการกล่าวขานในกลุ่มนักสตรีนิยม ประเด็นสำคัญคือการเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิเนื้อตัว

ร่างกายของผู้หญิงในกิจกรรมของนักเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้หญิง โดยแนวร่วมสุขภาพผู้หญิงบอสตัน โดยมุ่งเน้นที่ผลประโยชน์ของผู้หญิงที่มีศูนย์กลางอยู่ที่สุขภาพของผู้หญิง

การรณรงค์เคลื่อนไหวให้เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง เพื่อยกเลิกสิทธิสามีข่มขืนภรรยา ผู้หญิงจึงต้องมีสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตนเอง (สุณี ไชยรส, 2547, น. 13) ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจในเรื่องสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ผ่านประเด็นการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ซึ่งมีประเด็นหลักที่ผู้หญิงซึ่งเป็นเจ้าของร่างกาย มีสิทธิที่จะปฏิเสธความสัมพันธ์ทางเพศต่อสามีเมื่อ มีสภาวะร่างกายและจิตใจไม่พร้อม

แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่

(New Social Movement)

การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อนแบบหนึ่งที่น่าสนใจได้ยาก เพราะมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่หลากหลายและถูกผสมผสานให้บูรณาการกับการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของบุคคล หรือการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน และมีผลกระทบต่อการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (ภัทรพร อ่อนใส, 2548, น. 49)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543, น. 116-121) กล่าวถึง ภาพรวม ความแตกต่าง ระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเก่าและแบบใหม่ (New Social Movement) ปรากฏ ในทางการเมือง มี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การเมืองแบบเก่า จะเน้นระบบการปกครองของรัฐ มากกว่าที่จะให้ประชาชน หรือคนด้อยโอกาสเข้าไปมีพื้นที่ และเป็นการเคลื่อนไหวในรูปสถาบัน ที่ใช้ความรุนแรงกับประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รัฐประชาชาติ รัฐบาล ระบบราชการ พรรคการเมือง นักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ รวมถึงตลอดถึงนักเทคนิคและนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายมากกว่าที่จะเป็นการเมืองของประชาชน แต่การเมืองแบบใหม่เป็นวิถีคิดแบบคู่ตรงข้ามนี้หัวใจของการเมืองแบบใหม่ อยู่ที่การสร้างการเมืองแบบที่ให้ประชาชนธรรมดา มีบทบาทอย่างแข็งขันในรูปของ ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนแบบต่าง ๆ มากกว่าการเมือง (แบบเก่า) แบบรัฐประชาชาติที่มุ่งเน้นการช่วงชิงอำนาจรัฐ (state power) หัวใจของการเมืองแบบใหม่อยู่ที่การสร้างการเมืองแบบที่ให้ประชาชนธรรมดามีบทบาทอย่างแข็งขันในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนแบบต่าง ๆ มากกว่าการเมืองแบบรัฐประชาชาติที่มุ่งเน้นการช่วงชิงอำนาจรัฐ ปริมาณพลหรืออาณาบริเวณของการเคลื่อนไหวของการเมืองแบบใหม่ มิได้จำกัดตัวเองอยู่ที่ชั่วใดชั่วหนึ่ง เช่นที่รัฐ หรือ เอกชนแต่กลับอยู่ที่ตะเข็บ หรือ รอยต่อของสองชั่วนี้

มากกว่า เช่น เรื่องของสุขภาพอนามัย เรื่องเพศ ความรู้ ภาษา วัฒนธรรม สิทธิของคนกลุ่มน้อย และผู้ด้อยโอกาส ฯลฯ ซึ่งถือเป็นประเด็นหลักของการเคลื่อนไหวแบบใหม่แต่กลับไม่ถือเป็น “ประเด็นทางการเมือง” ในการเมืองแบบเก่า

2. การเมืองแบบใหม่สนใจการเมืองในบริบทที่กว้างไกลกว่าพรมแดนของรัฐประชาชาติ และอำนาจอธิปไตย คือ การเมืองที่มีโลกทัศน์ในระดับโลก (the global perspective) แต่เคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงปัญหาในระดับย่อยไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือระดับภูมิภาคว่าเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระดับโลกด้วย “think globally, Act locally” หรือที่ Sheth (1983, p. 23) เรียกว่า “micro-practice and macro-thinking”

3. กลุ่มคนที่สนับสนุน หรือ เป็นฐานให้กับการเมืองแบบใหม่ คือ “ชนชั้นกลางใหม่” (the new middle class) ซึ่งลักษณะเด่นอยู่ที่การมีการศึกษาสูง รายได้ดี อาศัยอยู่ในเมืองและเป็นมืออาชีพในแขนงวิชาต่าง ๆ เช่น แพทย์ วิศวกร สถาปนิก นักกฎหมาย นักบริหาร เป็นต้น ซึ่งคนกลุ่มนี้ไม่พอใจกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ดำรงอยู่ในสังคมเพราะทำให้คุณภาพชีวิตตกต่ำลงจึงต้องการเปลี่ยนแปลง และคนกลุ่มนี้มี “ความตระหนักรู้ในชนชั้น” (class-aware) เท่านั้นที่ช่วยเรียกร้องเพื่อสังคมวงกว้างโดยมีข้อเรียกร้องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและระสนิยมของชนชั้นตนด้วย จึงเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง

4. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ มิใช่การเคลื่อนไหวเพื่อประท้วง หรือ ต่อต้านใด ๆ อย่างแบบเก่า แต่มีเป้าหมายเด่นชัดอยู่ที่ การช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยม หรือ ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกร้อง/ต่อสู้เคลื่อนไหวโดยไม่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไข หรือ กติกาของการเมืองแบบเก่า ดังตัวอย่างของ ขบวนการสตรีนิยม “ใหม่” (the new feminism) ซึ่งมีเป้าหมายในการเคลื่อนไหวการปลดปล่อยตัวเองออกจากกรอบอำนาจของเพศชายด้วยการเรียกร้องความเสมอภาคและเท่าเทียมกันกับชาย แต่อยู่ที่การโค่นล้มค่านิยมแบบเก่า ๆ ที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับหญิงในสังคมลง ด้วยการสร้างค่านิยมใหม่ที่สตรีเป็นผู้กำหนดทั้งรูปแบบและวิถีชีวิตของตัวเอง เป็นการต่อสู้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศชายกับเพศหญิง

การเมืองแบบใหม่ไม่หยุดนิ่งตายตัวและเป็นการเมืองที่ไม่ให้อภิสิทธิ์กับการต่อสู้แก่ชนชั้นใดเป็นการเฉพาะแต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจมากกว่า กล่าวคือ เป็นการช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนด หรือ สร้างนิยามความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเอกลักษณ์ คุณค่า ความจริง ความรู้ ฯลฯ ในรูปของวาทกรรม (discourse) ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในที่สุด เช่น วาทกรรมว่า

ด้วยความเป็นผู้หญิง ผู้ชาย วาทกรรมว่าด้วยความรู้ วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนา รัฐ ประชาสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ การต่อสู้ของการเมืองแบบใหม่ อยู่ที่ว่าช่วงชิงการนำในการสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ มากกว่า จึงเป็นการเมืองแบบชนิดถอนรากถอนโคน (radical politics) หรือการเมืองแบบเหนือการเมือง (metapolitics) เพราะเป็นการเมืองที่เน้นความแตกต่างหลากหลาย แต่ในฐานะที่เท่าเทียมกันของเอกลักษณ์ต่าง ๆ (identity politics) สิ่งสำคัญในการเมืองแบบใหม่คือ ยุทธศาสตร์ หรือ มรรควิธีที่ใช้ในการต่อสู้มิใช่การประนีประนอมต่อรอง หรือ การประสานประโยชน์ อย่างการเมืองแบบเก่าแต่เน้น ปะทะ เผชิญ หรือ แดกหัก ภาษาที่ใช้ เช่น เลิกเอาวัดเอาเปรียบสตรี เลิกสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 124)

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่สำคัญในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีประสิทธิภาพต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้แก่ “แนวคิดสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา” โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้หลักการ “สามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา” เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยากจะต้องดำเนินการ 3 เรื่องไปพร้อม ๆ กัน คือ การสร้างความรู้ การนำความรู้ไปเคลื่อนไหวสังคม และเชื่อมโยงความรู้และการเคลื่อนไหวสังคมกับการดำเนินการทางการเมืองเพื่อเคลื่อนไหวในเชิงระบบเชิงกติกาสังคม (กฎหมาย) หรือเชิงโครงสร้าง ในสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกานั้น มุมบนสุด ซึ่งสำคัญที่สุดและเป็นพลังหลัก แต่ดำเนินการยากที่สุด คือ การสร้างความรู้ สังคมไทยจะต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมจากความรู้ เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift หรือ Mindset Change) ของทั้งสังคม สังคมไทยจึงจะอยู่รอดได้จากสภาพบีบคั้นรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาพบีบคั้นจากกระแสโลกาภิวัตน์

“สามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา” หมายถึง 3 องค์ประกอบ (ประเวศ วะสี, 2545, น. 11-12)

1) การสร้างความรู้จริง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ทางปัญญา ต้องมีการวิจัยสร้างความรู้ในลักษณะที่จะนำไปแก้ปัญหาได้ เหลี่ยมทางปัญญา ความรู้ (wisdom) ได้แก่ ความรู้จริงในเรื่องที่จะแก้ไข ถือเป็นเหลี่ยมเบื้องแรกที่สำคัญที่สุด

2) การเคลื่อนไหวทางสังคม หรือ พลังสังคม พลังแผ่นดิน เป็นพลังอำนาจเกิดจากการรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำของคนไทยในทุกพื้นที่ในทุกองค์กรทำเป็นประชาสังคม โดยมีพลัง 3 ประการมาผนวก คือ (1) พลังธรรมชาติ หรือ พลังทางจิตวิญญาณ (2) พลังแห่งการเรียนรู้ และ (3) พลังแห่งการจัดการจะเกิดเป็นพลังแผ่นดินสังคมไทยจะเข้มแข็งและแก้ไขปัญหาได้ทุกชนิด สังคมต้องเคลื่อนไหวด้วยความรู้จึงจะมีพลังนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทุก ๆ ได้ ได้แก่ การมีส่วนร่วม การร่วมแรงร่วมใจในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาแบบล่างสู่บน (Bottom up)

3) การเชื่อมโยงกับการเมือง การเมืองถึงจะมีอำนาจ ก็แก้ปัญหายาก ๆ ไม่ได้ ถ้าไม่เชื่อมโยงกับ 2 องค์ประกอบแรก แต่การเมืองก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างที่ขาดไม่ได้ (เหลียมทางการเมือง หรือ อำนาจอรัฐ เจตจำนงทางการเมือง ได้แก่ การตัดสินใจทางการเมือง การตัดสินใจเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ)

เหลียมทั้งสามนี้เกื้อและเสริมซึ่งกันและกันก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่เป็นจริง เนื่องจากปัญหาบางปัญหาในสังคมไทย แม้จะมีการศึกษามาอย่างลึกซึ้งจนกระจ่างแต่หากมีการรับรู้อยู่ในกลุ่มคนจำนวนไม่มาก จะไม่เกิดแรงเคลื่อนไหวทางสังคม หรือ การตัดสินใจเชิงนโยบายจากทางการเมืองที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหา องค์ความรู้เหล่านี้จะไม่ถูกนำมาใช้อย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหาจึงไม่เกิดขึ้น (ภัทรพร อ่อนไสว, 2548, น. 52)

หลักการ “สามเหลียมเขี่ยอนภูเขา” จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 กฎหมายว่าด้วยความเป็นเพศ ที่องค์กรผู้หญิงในฐานะผู้ขับเคลื่อนสังคม นำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนโดยสร้างองค์ความรู้ รวมพลังของแนวร่วมผสมผสานกับการเมืองในแต่ละสถานการณ์ทางสังคม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545, น. 9) กล่าวว่า สตรีนิยม เป็นทฤษฎีทางการเมืองและการปฏิบัติในการปลดปล่อยผู้หญิงทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงผิวสี ชนชั้นแรงงาน ผู้หญิงยากจน ผู้หญิงชาติพันธุ์ ผู้หญิงที่ร่างกายไม่สมประกอบ หญิงรักหญิง ผู้หญิงสูงอายุ รวมทั้งผู้หญิงผิวขาวที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงที่รักต่างเพศ หากไม่ใช่ทั้งหมดนี้แล้วไม่ใช่สตรีนิยม หากแต่เป็นการสร้างความยิ่งใหญ่แก่ตนเองของผู้หญิง (Self-aggrandizement)

สตรีนิยมเป็นขบวนการที่แสวงหาการจัดระบบของโลกเสียใหม่ให้มีพื้นฐานของความเสมอภาคระหว่างเพศในความสัมพันธ์ระหว่างเพศในความสัมพันธ์ทุกด้านของมนุษย์ เป็นขบวนการปฏิเสธการให้ความแตกต่างบนพื้นฐานของเพศ จะยกเลิกสิทธิพิเศษและภาวะที่มาจากเพศ และจะต่อสู้เพื่อให้มีการยอมรับความเป็นมนุษย์ชาติที่เท่าเทียมกันของผู้หญิงชายในฐานะที่เป็นรากฐานของกฎหมายและจารีตประเพณีและสตรีนิยมเป็นพลังกดดันสังคมให้ยอมรับและรองรับความเป็นผู้หญิงในฐานะที่เสมอภาคแม้ว่าจะมีการให้เหตุผลที่แตกต่างกัน สตรีนิยมจะเป็นวิถีวิเคราะห์ของชีวิตและการเมือง เป็นวิธีการในการตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบ มากกว่าจะเป็นข้อสรุปทางการเมือง ของการกดขี่ผู้หญิง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2545, น. 7-8)

ภัทรพร อ่อนไสว (2548, น. 32) เสนอมุมมองว่า สตรีนิยม เป็นการไม่แบ่งแยกทางชนชั้น ไม่มีผู้อยู่เหนือกว่าและไม่มีผู้อยู่เบื้องล่าง ทุกคนได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันไม่ว่าหญิงหรือชาย และสตรีนิยมเป็นแนวทางการวิพากษ์ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งที่ พบว่า ผู้หญิง

เป็นฝ่ายเสียเปรียบในสังคมและสตรีนิยมจะค้นหาและเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันทาง ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างหญิง-ชาย เพื่อให้เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์

สังคมไทยยังมีข้อวิพากษ์ค่านิยมความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชายและเป็นค่านิยมเชิงซ้อน ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในประเทศไทย ถูกมองว่ามียุทธศาสตร์หลักของการต่อสู้อยู่ที่ การส่งเสริมสถานภาพของผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ผ่านการเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมาย การสนับสนุนการทำงานนอกร้านของผู้หญิงและความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นการต่อสู้ที่มีฐานความคิดแนวเสรีนิยมคือ ต่อสู้ในระดับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในสังคมไทยยังถือว่าอยู่ในแวดวงที่จำกัด ดังที่ ปานเด (Pandey, 2002 อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 196) ได้อธิบายการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หญิงที่ไม่สามารถขยายวงให้กว้างขึ้นได้ ว่าเป็นผลจากความไม่สนใจของข้าราชการไทย บนข้ออ้างที่ว่าผู้หญิงไทยมีสภาพดีกว่าผู้หญิงในสังคมอื่นอยู่แล้ว และการพูดเรื่องความเท่าเทียมกันทางเพศเป็นเรื่องของตะวันตก แม้ว่ามีองค์กรผู้หญิงอยู่ไม่น้อยแต่ไม่มีองค์กรใดที่ถือว่าเป็นองค์กรหลักและไม่มี การประสานงานระดับชาติอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจังที่จะรวมการต่อสู้ของผู้หญิงเข้าด้วยกัน ดังนั้น จึงไม่ได้เห็นการเคลื่อนไหวในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิงในระดับชาติที่มีผู้หญิงส่วนใหญ่เข้าร่วมในการต่อสู้ ทำให้การเคลื่อนไหวเรียกร้องในหลาย ๆ เรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อผู้หญิงนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีพลัง ไม่สามารถดึงผู้หญิงจำนวนมากให้เข้าร่วมในการเรียกร้องได้

หรืออาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยยังไม่รับรู้ และไม่มีคำถามต่อเรื่องความรุนแรงทางเพศ ดังที่ สุนี ไชยรส (2547, น. 294) ได้ชี้ให้เห็นข้อแตกต่างของการเคลื่อนไหวทางสังคมไว้ว่า สังคมสามารถมองเห็นและทำความเข้าใจได้ง่ายต่อกระบวนการและวิธีการเคลื่อนไหว ในประเด็นตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน เนื่องจากเป็นการกดขี่ เอารัดเปรียบที่เห็นเป็นรูปธรรม ในขณะที่การเคลื่อนไหวแบบอุดมการณ์เฟมินิสต์ จะกระทบระหว่างความคิดที่อยู่ในทุกคนทั้งหญิงและชาย ทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัวว่าเป็นการกดขี่ทางเพศ ซึ่งอาจแสดงออกอย่างซ่อนเร้นในความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อน ในชีวิตครอบครัว

ในประเทศไทยการเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิความเสมอภาคทางเพศในระบบกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายที่สะท้อนความรุนแรงที่มีต่อเพศหญิง เป็นสิ่งท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่สถาปนาความเป็นชายที่อยู่เหนือกว่าเพศหญิง ในโครงสร้างของระบบกฎหมาย ปรัชญาการที่ชี้ชัดให้เห็นว่าสตรีนิยมมีส่วนในการเปิดมุมมอง การวิเคราะห์ และทำความเข้าใจกับกฎหมายผ่านสายตาทางด้านเพศ (gender) เรียกว่า แนวคิดนิติปรัชญาแนวสตรีนิยม (Feminist Jurisprudence) โดยมีการเคลื่อนไหวของแนวคิดนี้ และก่อตัวเป็นกระแสความคิดสำคัญนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 ในสหรัฐอเมริกา ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ

ในการประชุมของกลุ่มนิติศาสตร์แนววิพากษ์ (Critical Legal Studies: CLS) เมื่อ ค.ศ. 1983 และมีผลให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางจนก่อเป็นกลุ่มความคิดทางกฎหมายรูปแบบหนึ่ง ภายใต้ชื่อ Feminist Jurisprudence หรือ Feminist Legal Theory (พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์, 2544, น. 22)

แนวคิดนิติปรัชญาแนววิพากษ์เป็นการตั้งคำถามต่อรากฐานความคิด และมายาคติที่ถูกครอบงำไว้ด้วยความคิดแบบเพศชายไม่ว่าตระหนักรู้หรือไม่ก็ตาม การเคลื่อนไหวทางความคิดของนิติปรัชญาแนววิพากษ์ จึงต้องการสร้างทฤษฎีทางกฎหมายที่ไม่ได้กีดกัน หรือทำให้ประสบการณ์ ความคิด และสถานการณ์กลายเป็นประเด็นที่ไม่ได้รับความสนใจ (สมชาย ปรีชาศิลปะกุล, ออนไลน์, 2549)

สมชาย ปรีชาศิลปะกุล ได้ขยายความในทรรศนะของนิติปรัชญาแนววิพากษ์ ซึ่งวิพากษ์สังคมปิตาธิปไตย หรือสังคมแบบชายเป็นใหญ่ว่าเป็นเงื่อนไขของการสร้างหลักการและแนวทางปฏิบัติที่เพศชายมีสถานะสูงกว่า และรวมถึงการสร้างระบบกฎหมายขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมและความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำนี้ กฎหมายในสังคมปิตาธิปไตยเป็นสัญลักษณ์ที่มีอำนาจและเป็นเครื่องมือในการดำรงความชอบธรรมไว้ภายใต้คำว่า “ความเป็นธรรมชาติ” (nature) จารีตประเพณี (tradition) หรือความเป็นจริงแบบภาวะวิสัย (objective reality) เพราะฉะนั้นแนวคิดพื้นฐานของแนวคิดนิติปรัชญาแนววิพากษ์ จึงมองว่ากฎหมายหรือระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ไม่มีความเป็นกลางดังที่เข้าใจกัน หากทำการวิเคราะห์เข้าไปก็จะพบถึงอคติที่ดำรงอยู่ในระบบ ซึ่งสอดคล้องกับนักสตรีนิยม Catherine Mackinnon ที่กล่าวไว้ว่ากฎหมายและสถาบันทางกฎหมายในสังคมปิตาธิปไตย จะชักจูงให้ประชาชนยอมรับสถานะที่เป็นอยู่ของเพศว่าเป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติ

ภายใต้การเคลื่อนไหวของกระแสนิติปรัชญาแนววิพากษ์ได้มีการพัฒนาวิธีการศึกษาและการวิเคราะห์ที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะ ที่สำคัญ 3 ประเด็น คือ

1. การยกระดับจิตสำนึก (Consciousness raising / unsilencing women) ประเด็นสำคัญของการเคลื่อนไหวจะเป็นการยกระดับของการตระหนักรู้ของผู้หญิง เป็นกระบวนการที่ผู้หญิงจะได้ตระหนักถึงสถานะและสภาพที่ด้อยกว่า ที่ถูกกำหนดไว้โดยสังคมและกฎหมาย ซึ่งจะบังเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการโต้แย้งและวิวาทะทั้งกับตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงในสิ่งที่เคยถูกเข้าใจ และยอมรับว่าเป็นธรรมชาติว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นผลผลิตจากสังคม เพื่อที่จะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง เสียงของผู้หญิงต้องถูกรับฟัง ประสบการณ์ของผู้หญิงต้องถูกนำมาขบคิดใหม่ การตระหนักรู้ในสถานะของผู้หญิงเป็นกระบวนการที่อาจเกิดขึ้นในระดับปัจเจก แต่ต้องสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นว่าสิ่งที่เกิดในระดับปรากฏการณ์นั้นเป็นกลไกในระดับสถาบัน

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวในลักษณะดังกล่าวพยายามสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับกลุ่มผู้หญิงที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากระบบของกฎหมาย และใช้การสะท้อนประสบการณ์ตรงของผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่มีความหลากหลายของประสบการณ์นำมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงความไม่เสมอภาคในทางกฎหมาย ดังเช่น Leslie Bender ได้อธิบายถึงกระบวนการนี้ไว้ว่า “การตระหนักถึงสิทธิสตรีจะเกิดขึ้นจากการสำรวจถึงประสบการณ์ร่วม และรูปแบบที่มาจากการแลกเปลี่ยนถึงเหตุการณ์ในชีวิต สิ่งที่เป็นประสบการณ์ความเจ็บปวดของปัจเจกจะแสดงถึงประสบการณ์การถูกกดขี่ร่วมกัน (Bender Leslie, 1988, p. 9)

2. การตั้งคำถามจากเพศหญิง (Asking the women question) การตั้งคำถามของผู้หญิง เพื่อต้องการคำอธิบายสำหรับการถูกกีดกันผู้หญิงออกไปจากทุกพื้นที่ และต้องการตัดสินใจถึงความเหมาะสมในการกีดกันเพศหญิงออกไป เช่น ทำไมผู้หญิงในฐานะภรรยาจึงถูกสามีข่มขืนได้โดยไม่ผิดกฎหมาย กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมซึ่งถูกเข้าใจว่ามีความเป็นกลางและเป็นธรรมจริงหรือ หากกำหนดให้ความผิดชายข่มขืนกระทำซ้ำเรา จะเป็นความผิดก็ต่อเมื่อกระทำต่อหญิงที่ไม่ใช่ภรรยาของตน แต่สามารถกระทำต่อภรรยาของตนไม่เป็นความผิดแต่อย่างใด ด้วยคำถามของเพศหญิงที่ต้องการจะรื้อสร้าง (Deconstruction) กฎหมายเพื่อสถานะ และการคุ้มครองของเพศหญิงจึงถูกเปิดเผยออกมา การตัดสินใจและให้เหตุผลเป็นสิ่งที่เพศหญิงต้องการ เพื่อให้การเลือกปฏิบัติและการจำกัดสิทธิของผู้หญิงถูกยกเลิก

3. การให้เหตุผลเชิงกระบวนการของสตรีนิยม (Feminist practical reasoning) ในประเด็นนี้นิติปรัชญาแนวอรรถศาสตร์ไม่เชื่อว่าการบังคับใช้กฎหมาย หรือการให้เหตุผลทางกฎหมาย จะกระทำไปภายใต้ความว่างเปล่า แต่กฎหมายจะอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคม ถ้าบริบททางสังคมอยู่ภายใต้การครอบงำของเพศใดเพศหนึ่ง ซึ่งก็คือเพศชายกฎหมายก็จะเป็นไปในลักษณะของการกีดกันอีกเพศหนึ่ง นั่นเอง